

דבר העורך

התרגשות עצומה היתה מנת חלקנו השבוע, כאשר זכינו, ראשי מפעל 'הילכתא', עורכי גיליון עומק הפשט, רבני בית ההוראה, וחברי בית המדרש, להיכנס לבית מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א, למעמד הגדול לחיזוק ידיעת ההלכה. מרן עיין בגיליונות 'עומק הפשט', והביע קורת רוח מרובה על תוכנם הנפלא, לאחר מכן השיב לשאלות, והוסיף שצריך 'להתפלל' כדי לדעת את ההלכה לאמיתיה של תורה.

בעיצומו של המעמד, פתח מרן את המגבית הגדולה 'הגרלה כהלכה', שתיערך אי"ה בתאריך י"ז אדר תש"פ, ובירך את כל השותפים והתורמים שיזכו לברכה והצלחה, והורה שאפשר לתרום מכספי מעשר עבור מפעל 'הילכתא'.

ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

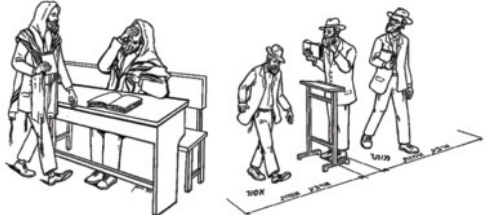
'אין עוברין לפני המתפלל'

'יושב ועובר לפני המתפלל'

הקדמה: בגיליונות הקרובים נעסוק בנושא לשבת ולעבור בפני המתפלל, שהם הלכות שכיחות ביותר, וכמידת שכיחותן כן גברה בהם חוסר הידיעה, ויש מהמון העם שמקילים בזה מחמת אי בהירות וחסרון ידיעה. ועל כן בעזרת השם בשבועות הקרובים נרחיב על כך את היריעה, בגיליון הנוכחי (מספר 252), נעסוק בנושא 'מקור וטעם האיסור לעבור בד' אמות של מתפלל', נפק"מ בין טעמי האיסור, שיעור ד' אמות לחזו"א ולר' חיים נאה, והאם מותר לעבור לפני 'המתפלל במקום ציבורי'. בגיליון שאחריו (מספר 253), נעסוק בנושא האם מותר 'לעבור לפני המתפלל לצורך מצוה', ומה הדין לעמוד בתוך ד' אמות של המתפלל. בגיליון שאחריו (מספר 254) נביא את דברי הפוסקים בנושא 'האיסור לשבת לפני המתפלל'.

חיזוק: כתב הש"ח (מסכת תמיד אות פד) שרוב ההמון אינם נזהרים באיסור לעבור לפני המתפלל, רק הם נזהרים כשגמרו תפילתם לאחר עושה שלום, כשפסעו שלש פסיעות, אינם מניחים לעבור לפניהם עד חזרתם למקומם, אוחזים מנהג טפל, ומניחים דין הגמרא, שאסור לעבור נגד המתפלל בתוך ארבע אמות שלו בשעה שהוא מתפלל, וכגון דא, צריך להודיע לאינם יודעים.

בכל מקצוע בתורה ולו הקטן ביותר, רבו הספרים ללבן ולברר את כל פרטי הדינים, גם בנושא של ארבע אמות שלפני המתפלל, אפילו שיש על כך שורות בודדות בדברי חז"ל, בגמ' ברכות דף כז. על האיסור לעבור בפני המתפלל, ובדף לא.

האירורים מתוך הקונטרס הנפלא 'שלא לעבור כנגד המתפלל'

**הגיליון הונצח לעילוי נשמת
הגאון רבי נחום ב"ר יהושע
ברגמן זצ"ל
נלב"ע י"ט אייר תשס"ח
ת.נ.צ.ב.ה.**

וכתב **הביאור הלכה** (ד"ה אסור) שלפי הטעם של ביטול הכונה מותר לעבור לפניו, כמו שמצינו לגבי ברכת כהנים בשו"ע (סימן קכח סעיף ג) שגם הכהנים לא יסתכלו בידים שלהם מפני ביטול הכוונה, ולכן נהגו לשלשל תפילתו, ולפי הטעם של שכונה אין חילוק אם פניו מכוסים או לא, ומסיים הביאור הלכה שמכל מקום ראוי לחוש ולהחמיר, גם לפי הטעם של ביטול הכונה.

קדיש: הברכי יוסף (סימן נה אות ט) כתב שגם בקדיש אסור לעבור כנגדו משום טעם של כוונה, ואילו טעם של הפסק השכינה לא שייך בזה. והורו הג"ר **חיים קנייבסקי שליט"א והג"ר משה שטרנבוך שליט"א** (אליבא דהלכתא חלק ג עמוד ב טור ג), דכיון שלא הובא הדין הזה במשנ"ב, משמע דאין להקפיד על זה.

3. לפניו, לצדדים, לאחריו

שיעור ד' אמות: ד' אמות שלפני המתפלל אסור לעבור, והיינו לשיטת החזון איש 2.32 מטר, ולשיטת רבי חיים נאה 1.92 מטר. ומבואר בשו"ע (סימן קב סעיף ה) לגבי העומד ומתפלל, ובא השני אחר כך ונעמד מאחוריו להתפלל, אסור לראשון לפסוע לתוך ד' אמותיו של השני, שהרי זה כעובר לפני המתפלל וצריך לדקדק בזה, אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו, מאחר שכבר התחיל אסור לעבור.

צדדים: כתב השו"ע (סימן קב סעיף ד) שהאיסור הוא רק לפניהם, אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד. והוסיף **המשנ"ב** (ס"ק יז) שלדעת הוזהר אין לעבור אפילו מצדדיו של המתפלל, ולגבי צדדים שלפניו, דעת המגן אברהם (ס"ק ו) שאסור לעבור גם בצדדים שלפניו, ואילו לדעת האליה רבה מותר לעבור בצדדים שלפניו, ורק לפניו ממש אסור. והמשנ"ב (ס"ק טז ח) מביא את שני הדעות, ומסיק 'אפשר דיש להקל במקום הדחק'.

יש להסתפק לדעת האליה רבה, האם האיסור הוא רק ממש מול פניו, או כל שרואה בלי להזיז את ראשו, עדיין הוא בכלל האיסור של מול פניו, כמו שמצינו במקומות אחרים. והורו אחד מגדולי הוראה שליט"א והג"ר נתן קופשיץ שליט"א ש-45 מעלות ודאי מותר, ואילו 80 מעלות יש להסתפק.

דעות הפוסקים: לדעת הג"ר **ניסים קרליץ זצ"ל** (חוט שני נושאים שונים עמוד קצו) אם המתפלל עוצם את עיניו ולא מפריע לו שעוברים לפניו, מותר לעבור בצדדים. ולדעת הג"ר **חיים קנייבסקי שליט"א** (דעת נוטה אות שלג) לכתחילה יש להחמיר כדעת המגן אברהם, ובמקום הדחק יש להקל כדעת האליה רבה. והוסיף (שם אות שלב) שמותר להעביר את היד לפני המתפלל ואינו נחשב כעובר לפני המתפלל. ודעת הגר"ש **אוייערבאך זצ"ל** (כפי עדות תלמידיו) כיון שיש מחלוקת בין האחרונים, ספק דרבנן לקולא וניתן להקל כדעת האליה רבה.

4. כשעומד במעבר של רבים

שאלה: בגיליון הקודם נשאלה שאלה, מה הדין כאשר אדם עומד בתפילת שמונה עשרה, במקום המשמש כמעבר ציבורי לרבים שאין לו זכות לעמוד שם, האם מותר לעבור לפניו כיון שאין למתפלל זכות להפריע, או שגם שם חל האיסור לעבור ד' אמות לפני המתפלל. ואולי תלוי בטעמי האיסור לעבור לפני המתפלל?

מקורות: **אשי ישראל** (פרק כט סעיף יד), **פסקי תשובות** (סימן קב), **בית מלא** (חלק א שמועות הלכה פרק ו אות ד עמוד קלה), **מאיר עוז** (סימן קב סעיף ד), **מפי כהן** (הלכות תפילה).

על האיסור לשבת בפני המתפלל, ובשו"ע סימן קב מופיע פרטי הדינים בסעיפים בודדים, ואילו בדורות האחרונים חוברו על נושא זה כמה חיבורים חשובים, ואפילו נכתב על כך ספר שלם הקורא 'ארבע אמות של תפילה' (קרוב ל-500 עמודים) מאת הג"ר **מרדכי פוטאש שליט"א**, ויש בו הרבה ידיעות ובידורי הלכה נפלאים בדינים אלו. ומופיע שם בהסכמות ובהקדמה, התעוררות נפלאה בשמירת הלכה זו, אשר דשו בה רבם.

כיום הנדון נוגע עוד יותר מאשר בעבר, שכן אם פעם המצב היה שבתו נכנסת היו קבועים ולכל אחד היה את מקומו המיוחד לו, וכן התפילו בשעות קבועות וקצובות מראש, היום ישנם הרבה שיתבלאן עם מתפללים רבים, ובכל יום ממש, הנושא של ד' אמות שלפני המתפלל נוגע הלכה למעשה.

קבר חוצץ: סיפר הג"ר **שמשון דוד פינקוס זצ"ל** (קול התורה אייר תשס"ה) כידוע לפני ארבעים שנה השיחות בטלפון היה יקר המציאות ועלו יתר רב, ופעם אחת כאשר הג"ר **משה פיינשטיין זצ"ל** היה נוכח באסיפה חשובה בבית מלון בניו יארק, באמצע חזרת הש"ץ באו לקרוא לו לטלפון מארץ ישראל 'כנראה משהו חשוב מאד', אולם אדם עמד בתפילה מאחוריו ורבי משה לא אז, אמרו לו 'רבי, יש טלפון מארץ ישראל', הוא לא אז, ורק כאשר המתפלל גמר את תפילתו יצא רבי משה לטלפון. שאלו אותו 'מדוע הרב לא יצא?', השיב רבי משה 'הלא יש קיר חומה, אינני יכול לעבור דרך קיר...'

1. טעמי האיסור לעבור...

מקורות: מבואר בגמ' (ברכות דף כז.) אמר רבי יהושע בן לוי: אסור לעבור כנגד המתפלל. אינו והא רבי אמי ורבי אסי חלפי. רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי. וכן נפסק בשו"ע (סימן קב סעיף ד) שאסור לעבור בתוך ארבע אמות שלפני המתפלל, ומותר לעבור חוץ לד' אמות של המתפלל.

נחלקו האחרונים בטעם האיסור, **המאמר מרדכי** (סימן קב ס"ק ח) מפרש את טעם האיסור משום שמבטל בכך את כוונת המתפלל. ואילו **היחיא אדם** (ככל כו סעיף ג) מפרש משום שהמתפלל שכונה כנגדו ואסור להפסיק בינו לבין השכינה. **המשנ"ב** (סימן קב ס"ק טו) מצטט את הלכה את שני הטעמים.

חשוב לציין מה שכתב הג"ר **שלמה וולכה זצ"ל** (עלי שור חלק ב עמוד שג), שמביא את הג"ה (סימן קב ס"ק ג) 'דהמקום שהמתפלל עומד אדמת קודש הוא כל זמן שהוא מתפלל, ועל כן צריך לאותו שהוא באותו מקום דהיינו תוך ד' אמות לנהוג בו כבוד', מכאן רואים את גודל חשיבות המתפלל.

2. נפק"מ בין הטעמים

קריאת שמע: יש כמה נפק"מ בין שני הטעמים. האם מותר לעבור לפני הקורא פסוק ראשון של קריאת שמע, לפי הטעם של ביטול הכוונה, אסור לעבור, ואפילו שהמתפלל אינו אחוז בתפילת שמונה עשרה כעת, ולפי הטעם של הפסק השכינה מותר לעבור בזמן קריאת שמע. ואף שהמתפלל עוצם את עיניו וגם מכסה את העיניים, הרי הביאור הלכה מסתפק מה הדין כאשר עוצם את העיניים.

ושאל הג"ר **גמליאל רבינוביץ שליט"א** בספרו גם אני אורך תשובות הג"ר **חיים קנייבסקי שליט"א** חלק ב סימן סה, האם מותר לעבור כנגד האומר את הפסוק פותח את ידך וגו', לפי המבואר בשו"ע (סימן נא סעיף ז), שצריך לכוון בפסוק פותח את ידך, ואם לא כיוון צריך לחזור לאומרו. תשובה: מותר.

פניו מכוסים: גם פניו של המתפלל מכוסות בטילתו, אין את הטעם של ביטול כוונה, ויש את הטעם של הפסק שכונה.

או בנוסח אחר, כדי לאסור צריך שיהיה בעלים, ולא מסתבר שיוכל אדם לעמוד בעיבורה של העיר הגדולה, ויאסור על אלפי אנשים לעבור.

לפני עור: וכתב הג"ר **יעקב מנחם מנדל דייטש זצ"ל** (בסוף ספרו חמדה גנוזה עמוד קמז) לעורר את המאריכים בתפילתם ועומדים באמצע האולם ועוברים 'לפני עור' את תנן מכושול, משמע מדרישו שהאיסור קיים גם במעבר. והג"ר **ניסים קרליץ זצ"ל** (נושאים שונים עמוד קצז) הסתפק בה.

לא מכוונים: סברא מחודשת כתב **בשו"ת ציץ אליעזר** (חלק ט סימן ח) שכיון שלפי רוב הפוסקים עיקר הטעם הוא משום 'ביטול הכוונה', ובזמן הזה רוב המתפללים אינם מכוונים ובפרט המוני עם הפשוטים, ובדרך כלל הם אלו שעומדים באמצע המעבר וחוטפים תפלת עמידה, ואם כן 'קלקלתם' [של העומדים] היא תקנתם של העוברים, שיוכלו לעבור על פניהם של המתפללים, כי הולכים אחר הרוב שאינם מכוונים ותולים שהוא כאחד מהם שאינו מכוין.

ובכן מיישב את הסערה שעורר הגר"ח פלאגי' (בספרו רוח חיים על או"ח) על כך שלא זהירים מלעבור כנגד המתפלל. ומטעם נוסף כתב לחדש הציץ אליעזר (שם), וכפי שמדייק מלשון הלבוש שכל האיסור לעבור לפני המתפלל הוא רק כשעומד לפני הקיר, שבכך המתפלל מפסיד את המעלה של 'לא יאח דבר חוצץ בינו לבין הקיר', אבל אם עומד באמצע בית הכנסת, אין איסור לעבור לפניו.

מזיק לציבור: והוסיף הג"ר **שמואל יוסף שטיצברג שליט"א** שיש להביא כדמות ראייה, להיתר לעבור כשעומד במעבר ציבורי, המבואר ב**גמ'** (בבא קמא דף כח.), ונפסק **בשו"ע** (חושן משפט סימן תיב סעיפים א ב), הממלא חצר חברו כדי יין וכדי שמן, בעל החצר משבר ויוצא משבר ונכנס. המניח את הכד ברשות הרבים, ונתקל בו ושברו פטור שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים. ואם מילא כל הדרך כדים שאין אפשרות לעבור אפילו שברו בידיים פטור.

וכן גם החוסס את הציבור בתפילתו, ומזיק את באי בית הכנסת, כיון שאין לו רשות וזכות לעמוד בתפילה, אין איסור להזיקו בהפרעת הכוונה. וגם הטעם של הפסק בין המתפלל לשכינה, יתכן שהגזול את הציבור הוא כענין מצוה הבאה בעבירה, ואינו יכול לאסור על הציבור דבר שאינו שלו.

ההיתר לפנותו: ידוע מה שכתב **המהרש"ם** (דעת תורה סימן קב סעיף ד) שהעומד בתפילה במעבר ציבורי, יתכן שדומה לדין של קבר המזיק את מעבר הרבים, שמוותר לפנותו, ואין לו דין שהמת תופס את מקומו, והסתפק האם גם במתפלל במקום שאין לו זכות, מותר להזיזו ממקומו, וסיים שעדיין צ"ע. אכן בהגהותיו בספר ארחות חיים מסיים כך בפשיטות, ולא כתב שעדיין צ"ע. וכן היתר **באשל אברהם** (בוטשאטש סימן קב)

ההיתר לעבור: כתב **בתשובות והנהגות** (חלק א סימן עה) ובספר **ארח דוד** (הלכות תפילה אות סא עמוד לה) בשם הג"ר **דוד בהר"ן זצ"ל** בזה שהתיר לעבור לפני המתפללים במסדרון הכניסה לבית כנסת הגר"א בכשונות שערי חסד ירושלים, ומתחילה רבי שלמה זלמן הסתפק והחמיר לא לעבור, ובסוף ימיו כאשר שמע שהורה רבי דוד בהר"ן בבירור להיתר, נהג כן רבי שלמה זלמן להקל למעשה. וכן כתב בספר **הליכות שלמה** (פרק ח סעיף לו) בשם הגרש"ז **אויערבאך זצ"ל** העומד במקום הליון הרבים, מותר להעביר את המתפלל ממקומו, ומצד הדין מותר גם לעבור כנגדו, אלא שראוי להחמיר לכתחילה אם אינו מקום הצורך.

וספר הג"ר **יצחק ברקוביץ שליט"א** (בשיעורו), המנהג אצל הג"ר **שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל** היה, שאחרי תפילת שחרית היו מלווים אותו לביתו ושואלים שלמות בדרך, והשואל נשאל את התפילין של רבי שלמה זלמן. בורק אחד נטפל אליו בחור, ושאלו האם מותר לעבור לפני המתפלל, השיב לו הגרש"ז שאסור. ושאל אותו 'מה לעשות ככותל המערבי שאין ברירה', כי יצטרך לעמוד כמה שעות עד שיוכל לצאת, והשיב שאם אין ברירה מותר, וחזר ושאל 'מה הדין בשטיבלאך', והשיב שאם אפשר אסור לעבור לפני המתפלל. וכך שאל עוד שאלות מכל הצדדים, עד שאמר לו ר' שלמה זלמן, 'תביא את התפילין שלי, אני יכול להסתדר לרבי!' וכן שמעתי בשם הג"ר **בונים שריבר שליט"א**, שלא אייבם להזיז את המתפלל ואפשר לעבור.

גדר ההיתר: יש מבארים את ההיתר שהוא על פי הטעם של הפרעת הכוונה, וכיון שנעמד המתפלל במקום שעוברים, הוא בלאו הכי אינו מרוכז בתפילה, ומעבר של אדם זה אינו ככלל הפרעה לכוונה, ואף אם מפריע, על דעת כן נעמד שם.

סיכום הגיליון:

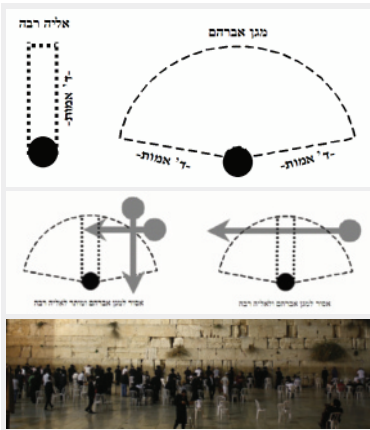
דינים העולים

לא לעבור לפני המתפלל: אסור לעבור כנגד המתפללין. משום שמבטל את כוונת המתפלל. ומשום להחמיר השכינה כנגדו, ואסור להפסיק בינו לשכינה. גם בעת שקורין שמע יש להחמיר שלא לעבור, וכן אם המתפלל משלשל הטלית על פניו ראוי לחוש ולהחמיר.

מעבר: העומד בתפלה במקום הליון הצבור, יש מתירים להעבירו ממקומו, ומותר מצד הדין לעבור כנגדו, ולכתחילה עדיף לא לעבור מול פניו, ויש מסתפקים.

שיעור: אסור לעבור בתוך ד' אמות של המתפלל, לשיעור החזו"א הוא 2.32 מטר, ולשיעור רבי חיים נאה הוא 1.92 מטר, לפניו אסור, צדדים שלפניהם - מחלוקת, לצדדים - מצד ההלכה מותר, ולפי הזוהר אסור. ומאחורי המתפלל מותר.

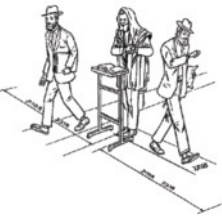
שעת שחם: דעת המשנ"ב שבמקום הדחק אפשר לעבור בצידי המתפלל, יש אומרים יש עוינו ואין מפריע לו שעוברים, מותר לעבור בצדדים, ויש סוברים שההלכה כדעה שרק מול המתפלל. ויש להסתפק לדעה זו האם מול ממש או אפילו מעט הצידה.

משיב כהלכה

ההגרלה השבוע על: 100 ש"ח מזומן

שאלה: האם 'לצורך מצוה' מותר לעבור לפני המתפלל, ומדוע?

הצדדים: מעשים בכל יום, צריך לעבור לפני המתפלל לצורך מצוה, כגון ברכת כהנים, הוצאת ספר תורה, ללמוד תורה וכדומה, וצריך לדעת האם יש כזה היתר של צורך מצוה, ומדוע?

במדור זה מופיע שאלה שבועית בנושא הגיליון הבא, כל מי ששולח תשובה מובחרת על השאלה נכנס להגרלה! ההגרלה על דעת רבני המפעל. התשובות הנכונות יישלבו במידת האפשר בגיליון הקרוב. ניתן גם לענות בעילום שם, בלי להכנס להגרלה.

נא להעביר את התשובות עד יום ראשון הקרוב בערב (תשובה שתגיע אחרי יום ראשון תכנס להגרלה הבאה). בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), באחת מהאפשרויות הבאות:

1. בקו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שולחה 4
2. בעמדות 'נדרים פלוס' ו'קהילות', קופת 'הילכתא' גיליון 'עומק הפשט'
3. בחדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
4. בפקס מספר 6507823-1532
5. במייל 5047867@gmail.com

הזוכה בהגרלת גיליון 251 על סך 100 ש"ח האברך החשוב הרב משה שמואל קוט שליט"א שכונת 'נוה יעקב' ירושלים

מדור זה נתרם השבוע לע"נ יעקב ישראל בן אהרון יוסף ז"ל

בית הוראה הילכתא

השו"ת השבועי מ'בית הוראה הילכתא'

שאלה: התפלתי הבוקר בבית הכנסת בבית שמש, כאשר מכרו את העלויות קניתי שלישי בסכום של 15 ש"ח, כאשר אמרו 'יהי בנסוע הארון' ראו שארון קודש נעול, ולכן עברו לבית הכנסת הסמוך, שם קראו בתורה וסיימו את התפילה.

כעת השאלה, למי שייך הכסף שהבטחתי לעליה, האם לבית כנסת הראשון כפי שהבטחתי בתחילה, או לבית כנסת השני שקראו שם בתורה, או לשניהם לא, כי בראשון לא התקיים התנאי של הקריאה, ובשני לא מכרו עלויות? **תשובה:** נחלקו הפוסקים מה שמעומת מכירת העלויות בבית הכנסת האם הוא בגדר 'קנין', או בגדר 'נדר' (עיין שו"ת צמח צדק הקדמון סימן עח, ובש"ך יורה דעה סימן רסד ס"ז, שו"ת פנים מאירות חלק ב סימן כב ויש"ש ב"ק פרק ח סימן ס) ולכן ישלם את ההתחייבות לבית הכנסת הראשון, אבל אם בית הכנסת השני דורש תשלום על העלויות, ישלם רק לשני.

לתגובות לכותב התשובה ניתן לפנות ל'בית הוראה הילכתא' 02-5350535 שולחה 1-1.

עדכוני הלכה

הג"ר גרשון מלצר שליט"א - שיעור מיוחד באנגלית לרגל ימי השובבי"ם!

לרגל ימי השובבי"ם, התקיים ביחזמת מפעל 'הילכתא', שיעור מיוחד ונפלא באנגלית מפי הג"ר גרשון מלצר שליט"א, בנושא הלכות צניעות לבית ישראל. ביום חמישי פרשת בא תש"פ, בבית המדרש פינסק קרלין שכונת בית ישראל ירושלים.

בסיום השיעור חולק מתנה למאות המשתתפים חוברת סיכום של ההלכות והדינים שנאמרו בשיעור, מספר משתתפים זכו בהגרלה על ספרי הג"ר גרשון מלצר על הלכות צניעות באנגלית. כח לחי!

נושא הגיליון הבא:

'לעבור לפני המתפלל לצורך מצוה'

ללו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

אפשרות להנצחה לע"נ, לרפו"ש, וכדומה.

ניתן לשלוח רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס'

ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשט
- שיעורים יומי עיון
- בית הוראה טלפוני
- ביורוי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

מכון הילכתא 02-535-0-535

מענה אנושי בית הוראה מערכת הגיליון

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...

5047867@gmail.com לקבלת הגיליון במייל:

פקס: 02-6507823